

INHOUD

Voorwoord	7
------------------------	----------

Inleiding	9
------------------------	----------

Focus op groepsvorming en groepsdynamiek	13
---	-----------

1. Hoe herken ik de fasen van groepsvorming?	14
2. Hoe begeleid ik de groep door de verschillende fasen heen?	22
3. Hoe herken ik een negatief groepsproces?	32
4. Hoe kan ik een negatief groepsproces veranderen?	38

Maak duidelijke afspraken	45
--	-----------

5. Hoe creëer ik een gezamenlijk doel?	46
6. Hoe maken we gezamenlijke afspraken die werken?	52
7. Hoe laat ik afspraken en routines onderdeel worden van de groep?	60
8. Hoe stimuleer ik commitment op de gemaakte afspraken?	68
9. Hoe herken ik sabotagegedrag in mijn groep?	75
10. Hoe stem ik af op de behoeften van de groep?	82

Voer regie op het gedrag in de groep 89

- 11. Hoe voer ik regie op gewenst gedrag? 90
- 12. Hoe reageer ik effectief op ongewenst gedrag? 96
- 13. Hoe ga ik om met consequenties in mijn groep? 105
- 14. Hoe kunnen complimenten helpen bij gewenst gedrag? 114
- 15. Hoe help ik kinderen om problemen en conflicten op te lossen? 120

Zorg voor langetermijnsucces 127

- 16. Hoe bevorder ik groepsvorming gedurende het hele schooljaar? .. 128
- 17. Hoe ga ik om met een veranderende groepssamenstelling? 135
- 18. Hoe gebruik ik reflectiemomenten om van mijn klas een
groep te maken? 141
- 19. Hoe zorg ik ervoor dat de missie en afspraken levend blijven? 147
- 20. Hoe betrek ik ouders bij het creëren van een fijne groep? 152

De volgende stap 159

Over de auteur 163

Nawoord 167

Literatuur 173

Inleiding

Stel je voor: het is maandagochtend. De bel gaat en jouw klas stroomt binnen. Na een paar minuten is het rumoer al oorverdovend. In plaats van samenwerken, is er vooral gedoe. In plaats van luisteren, roepen ze door elkaar heen. Je hebt al honderd keer gevraagd om stil te zijn, maar niemand lijkt het te horen. Frustratie slaat toe: hoe zorg je ervoor dat deze klas eindelijk echt een groep wordt? Je probeert het al sinds het begin van het schooljaar. Waar gaat het mis?

Of je nu startend bent, een doorgewinterde leerkracht of nog studeert: als leerkracht wil je een veilige, fijne klas waarin iedereen zich gezien en gehoord voelt. Soms lijkt de chaos alleen sterker dan jij. Het gevoel van onrust in een klas brengt onzekerheid en frustratie met zich mee. Dat raakt niet alleen jou, maar ook de kinderen. In een klas zonder rust komen kinderen niet tot hun recht. Ze leren minder, voelen zich onveilig en missen de kans om echt te groeien – zowel cognitief als sociaal. Maar wanneer kinderen zich onderdeel van een groep voelen, geeft dat hen veiligheid en ruimte om te leren. Dat gun je elk kind.

Van je klas een groep maken

Een klas is niet vanzelf een groep. Onrust zorgt voor onzekerheid bij zowel kinderen als jou als leerkracht. Het is frustrerend wanneer een groep als los zand aanvoelt. Je vraagt je af:

- Hoe krijg ik rust in mijn klas?
- Hoe maak ik van deze klas een groep?

Dit boek geeft je de antwoorden!

Een boek vol praktische handvatten

Dit boek is ontstaan uit mijn eigen ervaring en die van talloze leerkrachten die ik de afgelopen jaren heb begeleid. Daarnaast heb ik diverse bronnen geraadpleegd, die terug te vinden zijn in het literatuuroverzicht. Het boek is bedoeld als jouw handboek in het creëren van een sterke groep. Geen droge theorie, maar praktische tips en concrete voorbeelden die je direct kunt toepassen.

Het boek is onderverdeeld in vier stappen, met elk vier of vijf hoofdstukken die een specifieke HOE-vraag beantwoorden:

1. Focus op groepsvorming en groepsdynamiek.
2. Maak duidelijke afspraken.
3. Voer regie op het gedrag in de groep.
4. Zorg voor langetermijnsucces.

Je start met het fundament: groepsvorming. Hoe herken je de fases en begeleid je een groep door deze fases heen? Vervolgens ga je aan de slag met afspraken en routines. Hoe stel je samen doelen op en zorg je dat iedereen zich eraan houdt? Daarna komt gedragsmanagement aan bod: hoe stuur je op gewenst gedrag en reageer je effectief op ongewenst gedrag? Tot slot bekijk je het grotere plaatje: hoe houd je de groep sterk, ook bij veranderingen, en hoe betrek je ouders hierbij?

Hoe lees je dit boek?

Bij elke stap vind je vragen om te beantwoorden en krijg je praktische tools voor jouw klas. Deze helpen jou om van je klas een groep te maken. Lees je het boek stap voor stap, dan bouw je vanaf de basis. Loop je vast op een specifiek punt, dan kun je bij het bijpassende

hoofdstuk beginnen. Toch raad ik aan bij het begin te starten, zodat je een stevige basis legt.

Praktische opdrachten en reflectie

Houd het boek bij de hand. Aan het einde van elk hoofdstuk vind je praktische opdrachten en reflectiemomenten – jouw ‘bouwopzichters’ om ervoor te zorgen dat je blijft bouwen en stappen zet. Pak ook pen en papier, want er zijn oefeningen tussendoor die je direct in je klas kunt toepassen.

Extra boekbonus

Als extra heb ik speciaal voor jou als lezer van mijn boek een boekbonus samengesteld met inspiratievideo's, tools, ideeën en praktische oefeningen. Ga naar **nicolemegens.nl/boekbonus** of scan de QR-code om toegang te krijgen. Deze bonus helpt je alles uit het boek te halen en van jouw klas een groep te maken.

Samen bouwen we aan een fijne groep

Dit boek is voor jou, de leerkracht die samen met zijn of haar klas wil bouwen aan een fijne groep. Ik nodig je uit om met een frisse blik naar je klas te kijken en actief te werken aan rust. Dit boek biedt je niet alleen inzichten, maar ook vertrouwen: dit kun jij! Jij hebt de sleutel om van jouw klas een veilige, sterke groep te maken.

Laten we samen deze reis beginnen: van onrust naar rust. Voor jou én jouw klas groep.

Veel succes en geniet vooral van het proces!

**FOCUS OP
GROEPSVORMING EN
GROEPSDYNAMIEK**

Hoe herken ik de fasen van groepsvorming?

Je staat er waarschijnlijk niet elke dag bij stil, maar vanaf de geboorte breng je een groot deel van je tijd in groepsverband door. Als leerkracht heb je dagelijks te maken met een groep kinderen die, net als jij, in ontwikkeling is. In dit hoofdstuk krijg je inzicht in de verschillende fasen van groepsvorming, zodat je het specifieke gedrag in jouw klas beter kunt herkennen en er effectief op kunt inspelen.

Wat is eigenlijk een groep?

Op het eerste gezicht denk je misschien: overal waar mensen samenkomen, is er sprake van een groep. Denk aan een festival, de rij bij de bakker of mensen die op het perron wachten op de trein. Volgens Alblas en Vos (2017) is er echter pas sprake van een groep als aan de volgende kenmerken wordt voldaan:

- *Interactie*: er vindt regelmatig interactie plaats tussen twee of meer personen.
- *Identiteit*: de personen voelen zich onderdeel van een groep.
- *Doelen*: er zijn gemeenschappelijke doelen die de groep nastreeft.
- *Afhankelijkheid*: de leden zijn van elkaar afhankelijk om deze doelen te bereiken.

Observeer jouw groep gedurende vijf minuten tijdens het samenwerken of spelen. Noteer welke van bovenstaande kenmerken je herkent en hoe je die waarneemt.

‘Een mens is niet los verkrijgbaar.
Ik ben in de groep en de groep
is in mij.
Ik ben in de wereld en de wereld
is in mij.
Ik ben, want wij zijn.’

Uit: Jitske Kramer (2014). Deep Democracy, de wijsheid van de minderheid

Fasen van groepsvorming

Als je weet wat een groep is, kun je deze ook bekijken vanuit het perspectief van groepsvorming. Het herkennen van de fase waarin jouw klas zich bevindt, verklaart vaak het gedrag dat je observeert – soms voel je iets, maar kun je er de vinger niet op leggen. Aan het einde van het schooljaar mailde een leerkracht mij met de volgende vraag:

9 *‘Na de meivakantie liep alles beter dan verwacht. De kinderen kregen de smaak te pakken, maar sinds twee weken miepen ze over van alles. Ze kunnen weinig van elkaar hebben. Ondanks goed werk en duidelijke instructies is de middag een uitdaging. We blussen brandjes, maar weten niet precies waarom – is het de Cito, de avondvierdaagse of iets anders? Iedere dag is weer een nieuwe uitdaging. Heb jij tips?’*

Leerkracht groep 6

Met kennis van de groepsvormingsfasen kun je dit gedrag plaatsen en begrijpen in welke fase de groep zich bevindt, zodat je hier adequaat op kunt reageren. Dat maakt het vormen van een hechte groep een stuk eenvoudiger.

Verskillende theorieën

De literatuur biedt diverse modellen over groepsvorming, zoals het model van Tuckman (1965) en de wetenschappelijke onderbouwing van Wheelan (2005). Om het niet te ingewikkeld te maken, combineer ik deze modellen. Ik voeg daarbij de vaak vergeten voorfase toe, die essentieel is voor je eerste indruk en aanpak van de groep. Bij elke fase volgen er vragen die je helpen het gedrag dat je observeert te koppelen aan een specifieke fase.

De verschillende fasen van groepsvorming

1. De voorfase

In deze fase vorm je je eerste beeld van de groep. Dit begint al bij de aanmelding of tijdens de overdracht van de vorige leerkracht. De informatie die je ontvangt – zowel mondeling als schriftelijk – beïnvloedt jouw verwachtingen: ‘Dit wordt een superjaar’ of ‘Oef, dit wordt hard werken.’ Wees je ervan bewust dat dit initiële

beeld jouw aanpak vanaf dag één kan bepalen. Als de groep al bekendstaat als 'moeilijk', start je er wellicht voorzichtiger mee dan wanneer je hoort dat het een fijne groep is.

Noteer voor jezelf:

- Welke informatie heb je over een groep nodig voor een frisse start?
- Welke informatie werkt juist als een rem op jouw enthousiasme?

De voorfase is cruciaal voor de eerste weken. Ga je er met 'geslepen degens' in of laat je het rustig gebeuren?

2. Forming (week 1-2)

In de formingfase maakt de groep kennis met elkaar en met jou. Iedereen kijkt de kat uit de boom. De eerste dagen hoor je misschien al van collega's: 'Ik heb dit jaar een lekker clubje, zo rustig.' Dit is echter vaak schijnbare rust. Kinderen vragen zich af:

- Wie zit er in mijn klas?
- Met wie wil ik graag samenwerken?
- Wat mag wel of niet van deze juf of meester?

Jij als leerkracht denkt:

- Hoe leer ik zo snel mogelijk alle namen?
- Wie houd ik extra in de gaten?
- Hoe creëer ik direct een fijne sfeer?

Schrijf op welke activiteiten of methoden jij inzet om snel alle namen van de kinderen te leren.

3. Storming (week 3-4)

In de stormingfase wordt de groep onrustiger. De eerste conflicten ontstaan, vaak in verband met het bepalen van de rangorde: wie is de baas, wie hoort bij wie en wie heeft invloed? Sommige kinderen overschreeuwen zichzelf om een plek te bemachtigen. Dit kan leiden tot onzekerheid bij jou als leerkracht:

- Ben ik wel een goede juf of meester?
- Kan ik de groep wel in de hand houden?
- Wat denken collega's?

Observeer en noteer:

- Welk gedrag zie jij in jouw groep tijdens deze fase?
- Waar gaan de conflicten over?
- Welke onzekerheden ervaar jij als leerkracht?

Conflicten en gedoe horen bij de stormingfase. Het is niet per se een teken dat er iets mis is met jouw aanpak.

4. Norming (week 4-6)

In de normingfase worden de 'regels' van de groep steeds duidelijker. Hier bepalen jullie samen hoe jullie met elkaar omgaan. Naast de expliciete regels stel je vaak ook ongeschreven afspraken vast, zoals het belang van samen spelen tijdens het buitenspelen. De groep krijgt een gevoel van 'zo doen we het hier'.

Noteer:

- Welke afspraken heb jij met de groep gemaakt?
- Welke ongeschreven regels merk je in de interactie tussen de kinderen?

5. Performing (week 6-9)

In de performingfase functioneert de groep soepel. Regels en afspraken zijn helder en worden nageleefd. De kinderen werken goed samen en lijken jou minder nodig te hebben voor sturing. Er heerst een zekere rust, wat vaak wordt opgemerkt door uitspraken als:

- 'Vandaag hebben we voor het eerst écht lekker gewerkt.'
- 'Ze beginnen het eindelijk te snappen.'

Observeer:

- Welke tekenen wijzen erop dat je in de performingfase bent?
- Wat doen de kinderen en wat zeggen ze?
- Merk je veranderingen in jouw rol als leerkracht? Zo ja, welke?

6. Adjourning

In de laatste weken van het schooljaar of bij grote veranderingen (zoals nieuwe kinderen, het vertrek van een kind of na een vakantie) kan de groep weer terugvallen in eerdere fasen. De naleving van afspraken neemt af en er ontstaan weer meer conflicten. Vooral in groep 8, waar definitieve schooladviezen een rol spelen, kan deze fase duidelijk zichtbaar worden.

Elke verandering – of het nu een vakantie, een nieuw kind, of een invaller is – kan ervoor zorgen dat de groep in een eerdere fase terechtkomt. Meestal is dat de stormingsfase. Het is belangrijk om dit als leerkracht te herkennen en er gepast op te reageren.

Noteer:

- Waaraan merk jij dat jouw groep de adjourningfase heeft bereikt?
- Welke uitdagingen ervaar jij persoonlijk in deze fase?

Aandachtspunten bij het herkennen van de verschillende fasen

Het herkennen van de groepsvormingsfasen is een belangrijke eerste stap, maar er zijn ook enkele valkuilen waar je op moet letten:

- *Onvoldoende kennis van de theorie:* zonder theoretisch inzicht is het lastig om gedrag correct te interpreteren.
- *Verwarring tussen individueel en groepsgedrag:* niet elk individuele probleem is representatief voor het groepsproces.
- *Onvoldoende gericht observeren:* zonder systematische observatie mis je vaak belangrijke signalen.
- *Ingrijpen tijdens de stormingfase:* het kan lastig zijn om te bepalen hoe en wanneer je moet ingrijpen.
- *Te snel willen dat de groep in de performingfase komt:* dit kan ertoe leiden dat je signalen van eerdere fasen over het hoofd ziet.
- *Te weinig reflectie:* als je niet stilstaat bij wat er gebeurt, blijf je het proces 'laten gebeuren'.
- *Onvoldoende groepsvormingsactiviteiten inzetten:* actieve interventies zijn nodig om het groepsproces te sturen.
- *Te weinig leiderschap tonen:* een duidelijke leiding is essentieel om de groep door de fasen te begeleiden.

En nu naar jouw groep!

Deze opdracht helpt je om inzicht te krijgen in de fasen die jouw groep doorloopt, zodat je het gedrag in de klas beter kunt herkennen en erop kunt inspelen.

Vraag jezelf tijdens een les (wanneer kinderen in groepjes werken of samen spelen) af:

- Hoe communiceren de kinderen met elkaar? Wat hoor je ze zeggen?
- Welke kinderen nemen de leiding?
- Zijn er conflicten of meningsverschillen? Hoe worden deze opgelost?
- Wordt er samengewerkt en/of gespeeld?
- In welke fase van groepsvorming bevindt jouw klas zich?
- Welke specifieke observaties wijzen op deze fase?
- Hoe voel jij je als leerkracht in deze fase?

Bespreek je bevindingen met een collega, intern begeleider of gedragsspecialist om extra inzicht te krijgen.